

Xocavəndin Yuxarı Güzlək kəndində 7 igid kəşfiyyatçımızın xatirə mərasimindən sora Şuşaya yola düşdük. Bu qala-şəhərin görüşünə, Qarabağ şəhidlərinin, Vətən uğrunda canından keçən övladların-yeniilməz döyüşçülərin qalib ruhlarını ziyarətə gedirik. Yol boyu viran qoyulan kəndlərin, dağıdılan evlərin, qəbiristanlıqların yanından keçdikcə, düşmənin vəhşiliyindən, yağının insan adını necə alçaltığından bir daha dəhşətə gəldik.

Avtobusun pəncərəsindən görünən bu acı mənzərə mənə qohumum Vahid Quliyevin neçə illər əvvəl dediyi sözləri xatırladı. Əslən şuşalı olan Vahid kişi doğma şəhərə gedən yollar bağlandıqdan sonra diçlik, rahatlıq tapmadı. Biçərə dünyanın ən ağır dərd-kədər yükünü – Vətən həsrətini daşdı, ölkəsində Vətən yanğısı ilə yaşadı. Dərdi ovuda-ovuda: "Uğursuz sevgi də, doğma adamların vaxsız-vədəsiz itkisi də, dost xəyanəti də gec-tez vaxtın, zamanın gücünə təslim olur, unudulur. Təkcə yurd-yuva, od-ocaq yarası sağalmır, qaysaq bağlamır", – dedi.

Bəli, Şuşa 28 il yarım şuşalıların gözlərində dumana-çənə büründü. Bəlkə də bu illərdə övladlarını itirən,

Şuşa, sən əbədi bizimsən!

Bundan sonra heç bir qüvvə bizi bu şəhərdən ayıra bilməyəcək

yaqlara üz göstərməyən Şuşaya yaz-yay da gəlmədi. Sazın-sözün çal-çağırına həsrət qalan Cıdır düzü yağının qudurğan kef məclislərinin məkəninə çevrildi...

1992-ci il mayın 8-də bu dağ şəhəri erməni faşizminin caynağına keçdi, yurdundan qovularaq, kənd-kənd, şəhər-şəhər səpələnən şuşalıların məcburi köçkün həyatı başladı. Düz 28 il yarım uzun bir zaman ərzində onlar gündüzlər min bir yağının ağır yükü altında, gecələr ezəbli yuxuların qoynunda Şuşa intizarı ilə – yurd yerlərinə dönmək, sönmüş ocaqlarını yandırmaq istəyilə yaşadılar. Beləcə bu nisgilli insanlar bir-birinə calan ezəbli illərin hər günündə doğma obalarına dönmək, hər daşa, qayaya üz sürtmək, hər gülün-çiçəyin ətrini sinələrinə doyuncu çəkmək həsrətə sabahlara ümidlə boylanırdılar.

Qarabağın işğalda olmayan azad yerlərinə gəlib Şuşa qalasına sarı boylanırdılar. Kədərli, hüznü baxışlarını qala səmtəndən saatlarla çəkəndilər. Bu lal baxışları ilə sanki, yurda qovuşmaq arzularına çatmaqda o şəhərin başı üzərində dolayan narahat ruhlarla imdad, kömək dilədilər. Onları yurd-yuvaların-

tamamlanmış sayılmaz, yarımçıq qalar" – söyləməsi də bu qələbəyə, uğura yönələn ümid və əminliyimizi daha da artırırdı.

Nəhayət, o gün gəldi. Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev 2020-ci il noyabrın 8-də xalqımızı Şuşanın işğaldan azad edilməsi münasibətilə təbrik edərək dedi: "Böyük fəxarət və qürur hissi ilə bəyan edirəm ki, Şuşa şəhəri işğaldan azad edildi! Şuşa bizimdir! Qarabağ bizimdir! Bu münasibətlə bütün Azərbaycan xalqını ürəkənd təbrik edirəm. Bütün şuşalıları ürəkənd təbrik edirəm.

İyirmi səkkiz il yarım işğal altında olan Şuşa azad edildi! Şuşa indi azaddır! Biz Şuşaya qayıtmışıq! Biz bu tarixi Qələbəni döyüş meydanında qazandıq. 2020-ci il noyabrın 8-i Azərbaycan tarixində əbədi qalacaqdır. Bu tarix əbədi yaşayacaq. Bu, bizim şanlı Qələbəmizin, zəfərimizin gündüdür!"

Dövlətimizin başçısı mürciatində, həm də xalqa Şuşanın işğaldan azad edilməsi müjdəsini verməsini həyatında bəlkə də ən xoşbəxt günlərindən biri olduğunu bildirdi: "Mən bu gün, eyni

keyf məclisləri qurdu, separatçı rejimin nümayəndələri ilə yallı getdi, "Qarabağ Ermənistanıdır, nöqtə" kimi sərəsəm bəyanat verdi. Düşməni bununla da Azərbaycan xalqında bir ümidlilik yaratmaq, inadımızı qırmaq, inamımızı sarsıtmaq, sonda isə Qarabağı Ermənistanla birləşdirmək məqsədi güddü. Lakin Ali Baş Komandanımızın rəhbərliyi ilə müzəffər ordumuz işğalçının bu planını alt-üst etdi, arzusunı üreyində qoydu!

"Büllür şəhər" yenidən qurulur

Ətrafa baxıram, yaxında-uzaqda görünən məşin-texnikanın sayı bilinmir. Tikinti-quruculuq işlərinin miqyası aydın nəzərə çarpır. "Dağlar gözəli", "Büllür şəhər" adlandırılmış Şuşanın özündə isə diqqətçəkən bir qələbəlik hökm sürür. Küçələrdəki insan gurluğu adamda bu şəhərdən didərgin düşənlərin indi od-ocaqlarına qayıtması təsəvvürü yaradır. Əslində, qalada, Cıdır düzündə üreyi rıqqətə gətirən belə bir mənzərə, sözün əsl mənasında, dünyanın, elə ölkəmizin Azərbaycanın bu mədəniyyət mərkəzinə marağından, Qarabağın incisi olan bu məkənin cazibə qüvvəsindən irəli gəlir. Bir sözlə, təkcə yazın indiki vədəsində deyil, elə payızın, qışın sazaqlı günlərində də Şuşa qonaqlı-qaralı olur, yaxından-uzaqdan gələnləri sevgilə, məhəbbətlə qarşılayır...

Bununla bağlı Şuşa Şəhəri Dövlət Qoruğu İdarəsinin şöbə müdiri Səmayə Məmmədova deyir ki, qonaqlarımızın sayı getdikcə artır. Ötən il şəhərə 12 min nəfərin gəlməsi qeydə alınıb. Bu il həmin göstəricinin daha da artacağı gözlənilir. Bu, mart ayının 18-dən başlayaraq, Şuşaya gəlmək istəyən insanların arzu və istəklərinin nəzərə alınması–2 günlük turistik proqramın təşkil olunması ilə bağlıdır.

Şuşada erməni vəhşiliyinin izləri ürək ağrıdır. Düşməni illərlə əsarətdə saxladığı bu şəhərdə, necə deyirlər, nəinki daşı-daş üstə qoyub, heç olanı, qərinələrlə saxlanılanı belə qoruyub, daşa-torpağa düşməni münasibətini gizlətməyib, maddi-mədəni abidələrimizi silməyə, dağıtmağa cəhd göstərib.

Şuşa işğaldan azad ediləndən dərhal sonra şəhərin yaralarına mələm qoyulmağa başlanıb. Qala divarlarının böyük hissəsi, dahi Bülbülün ev muzeyi, Cıdır düzünə aparın tarixi daş döşəməli yollar və Molla Pənah Vaqifin məqbərəsinin bərpası tamamlanıb. Aşağı Gövhər ağa, Yuxarı Gövhər ağa, Səatlı, Təzə məhəllə məscidləri, Mamayı, Xoca Mərcanlı bulaqları və Mehmandarovların malikə kompleksinin bərpasının yaxın vaxtlarda başa çatdırılması nəzərdə tutulub.

Şuşa Şəhər Dövlət Qoruğu İdarəsinin ictimaiyyətə əlaqələr şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi İsmayıl İsmayilov Şuşanın memarlıq abidələrinə haqqında danışarkən bu tarixi yadigarların respublikamızın digər coğrafiyasındakı nümunələrdən özünəməxsusluğu ilə fərqləndiyini, onların tikiliş üslubu, eyni zamanda, üzərindəki daş kitabələrin bu qala-şəhərin qədim Azərbaycanın tarixi bir parçası olmasını özündə ehtiva etdiyini bildirdi.

İsmayilov söhbətində, həmçinin hələ 1977-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan SSR

Nazirlər Sovetinin qərarı ilə Şuşa şəhərinin tarixi-memarlıq hissəsinin qoruyulması elan olunduğunu, həmin vaxt buradakı abidələrin əsaslı şəkildə çox həssaslıqla bərpasının gerçəkləşdirildiyini də xatırladı.

Xatırladaq ki, 1992-ci ilin may ayının 8-də işğalçı ölkənin silahlı qüvvələrinin şəhərə hücumu zamanı, eləcə də Şuşa düşməni əsarətində olduğu dövrdə buradakı tarixi-mədəni abidələr məqsədyönlü şəkildə, bilərəkdən dağıdılıb. Xalqımıza məxsus qiymətli irs nümunələrini məhv etməklə, talamaqla qəsbkar Şuşanın Azərbaycanca məxsus olmasının izlərini silmək məqsədi güdüüb.

Beləliklə, 30 illik işğal dövründə düşməni Şuşada bütün yaşayış evlərinin, inzibati, ictimai binaların böyük bir hissəsini tamamilə dağıdıb, yer üzündən silib. Qalan qisminin isə əvvəlki görkəminə qaytarılması üçün şəhər düşməndən təmizləndəndən dərhal sonra bərpasına başlanılıb. Ötən müddətdə Şuşada genişmiqyaslı bərpa layihələri aparılıb və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər sayəsində müsbət nəticələr əldə edilib. Yuxarıda adları sadalanan tarixi irs nümunələrinin əvvəlki görkəmdə bərpa olunması məhz bunun bariz ifadəsidir.

Yeri gəlməşən, Şuşada inşa edilən yeni yaşayış binalarının da cari ilin sonuna qədər təhvil veriləcəyi və dövlət proqramına uyğun olaraq əhalinin köçürülməsinin həyata keçiriləcəyi planlaşdırılıb.

Şəhər fasiləsiz enerji alır

Şəhərin fasiləsiz elektrik enerjisi ilə təminatı istiqamətində önəmli layihələr gerçəkləşdirilib. Qısa vaxtda–37 gün ərzində 110/35/10 kilovoltluq "Şuşa" yarımstansiyasının istifadəyə verilməsi, Füzulidəki "Şükürbəyli" yarımstansiyasından şəhərə 110 kilovoltluq ikidövrəli elektrik verilişi xəttinin çəkilməsi Azərbaycan energetikasında mühüm hadisəyə çevrilib.

Hazırda Şuşanın elektrik şəbəkəsi Rəqəmsal İdarəetmə Mərkəzi vasitəsilə idarə olunur. Həmin mərkəzdəki SCADA sistemləri yüksək gərginlikli xətlərlə yanaşı, abonentə qədər olan 0,4 kV-lıq xətləri də nəzarətdə saxlayır. Abonentlə nəzarətçi arasında təmas sifırı endirilir. Şəbəkədə hər hansı nasazlıq olduqda dərhal həmin mərkəzdə bilinir. Beləliklə, qabaqlayıcı tədbirlər görülür və qəza baş verməzdən əvvəl qarşısı alınır. Rəqəmsal İdarəetmə Mərkəzi Bakıdakı mərkəzlə əlaqələndirilir.

Şuşa şəhərində yerüstü elektrik xətlərinin də ləğv ediləcəyi, bütün şəbəkənin beton tunellər vasitəsilə və izolyasiyalı kablərlə abonentin evinə qədər yeraltı olacağı olacaq. Qısqda açılmal-

rın olmaması, elektrik verilişinin dayanıqlılığı üçün şəbəkə yerin altına keçirilir.

Yeni 3 su anbarı yaradılır

Şuşa şəhəri işğaldan azad olunduqdan sonra təxirəsalınmaz tədbirlər görülməklə, şəhərə suyun verilməsi və həyati əhəmiyyətli obyektlərin su təchizatı təmin edilib.

Şuşaya içməli su iki mənbədən verilir. Ermənilər tərəfindən dağıdılaraq sızradan çıxarılmış həmin xətlər qısa müddətdə bərpa edərək şəhərə içməli suyun verilməsi həyata keçirildi. Hazırda Şuşa 24 saat içməli su ilə təmin olunur, burada 800 və 1000 kubmetrik anbarlar fəaliyyət göstərir. Gələcəkdə Şuşanın tam dayanıqlı içməli su ilə təmin olunması üçün daha üç anbarın inşası planlaşdırılır. Yaxın günlərdə Daşaltı kəndinin yuxarı hissəsində Zarıslı çayını üzərində su anbarının tikintisinə başlanacaq. Bundan başqa, şəhərin bərpası işləri çərçivəsində yeni kanalizasiya sistemlərinin qurulması da nəzərdə tutulub.

Şəhərdə yeni yaşayış məhəlləsinin, teleqüllənin təməli qoyulub. 960 şagirdlik məktəb və 90 çarpayılıq xəstəxananın inşasına başlanılıb. Yeni məscidin və beşulduzlu otelin tikintisi də nəzərdə tutulub. Keçmiş poçt binasının memarlığı saxlanılmaq şərtilə əsaslı şəkildə

təmir olunması, burada "ASAN xidmət", DOST mərkəzləri və əhaliyə xidmət göstərən digər qurumların fəaliyyət göstərəcəyi planlaşdırılıb.

Əlavə avtomobil yolu çəkilir

Hazırda tikintisi sürətlə aparılan Əhmədbəyli–Füzuli–Şuşa yolu indiki Zəfər magistralından 20 kilometr qısaqdır. Belə ki, hazırda Zəfər yolu bu gün üçün 101,5 kilometr təşkil edir. Yeni istifadəyə veriləcək yol isə 81,2 kilometrdir.

Yeni yol dörd cərgəli olmaqla tam təhlükəsiz olacaq. Hər iki tərəfdən çərçəllənəcək.

Şuşa qoruq şəhəri və mədəniyyət mərkəzi olduğu üçün aparılan hesablamalara görə, şəhərə xarici turistlərin indikəndən bir neçə dəfə böyük axını gözlənilir. Buna görə yolun ödənişli olması onun gələcəkdə saxlanılması baxımından məqsədəuyğun sayılır.

Şuşada genişmiqyaslı quruculuq işləri dövlətimizin başçısının tapşırığına uyğun olaraq şəhərin tarixi memarlıq xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə aparılır. Qədim mədəniyyət paytaxtımızda tarixiliklə müasirləşmə qovuşması diqqətdə saxlanılır.

Bütün görülən işlər, həyata keçirilən layihələr isə böyük sürətlə reallaşdırılır və bu tikinti-quruculuq mənzərəsi Şuşa şəhərinin yaxın gələcəkdə əvvəlki görkəmdə bərpa olunacağı və bütün dünyanı öz gözəlliyi ilə valeh edəcəyi əminliyini yaradır.

Bəli, Şuşa tezliklə əvvəlki xoş günlərini yaşayacaq, sevinc dolu sabahların ümidi ilə neçə-neçə uğura imza atacaq. Başından duman-çən çəkilən şəhərin abadlıq-quruculuq işləri getdikcə geniş vüsət alacaq, buradakı müqəddəs ocaqlar, mədəniyyət və incəsənətimizin böyük simalarının ev-muzeyləri yenə də ziyarətçilərə dönəcək, erməni vandallizminin qurbanına çevrilən tarixi, mədəni abidələrə həqiqi sahiblərinin-sakinlərin gücü və əzmi ilə yenidən "nəfəs" veriləcək. Şuşa dünyanın ən qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri kimi keçiriləcək mərasimlərlə daim evsahibliyi edəcək, məşhur turizm məkanı kimi şöhrət qazanacaq.

Şəhərdən ayrılarkən uzun illər həsrət qaldığımız doğma, əziz Şuşaya – ruhumuzun paytaxtına üz tutub öyüncə dedim: "Şuşa, sən bundan sonra əbədi olarsa bizimsən, heç bir qüvvə səni bir daha bizdən ayıra bilməyəcək!"

Vaqif BAYRAMOV,
"Xalq qəzeti"

Bakı–Şuşa–Bakı

dan didərgin salan, doğmalarının qəbirələrini tapdalayan azgün-yolsuz düşməni cəzalandırmağı da o ruhlara tapşırırdılar.

Şuşa işğal edildiyi gündən –1992-ci il mayın 9-dan ta azad edilən günədək heç kimdə bu qala-şəhərin nə vaxtsa yağı tapdağından xilas olunacağına şübhə yox idi. Hamıda o günün nə vaxtsa gələcəyinə, doğma Qarabağımızın "döyünən üreyinin" düşməndən təmizlənməsinə qəti əminlik var idi. Bu inamı Azərbaycan Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin qətiyyəti sayəsində ordumuzun gündən-günə artan güc-qüdrəti yaratmışdı.

2020-ci il sentyabrın 27-də başlayan əks-həmlə əməliyyatları ilə Silahlı Qüvvələrimiz addım-addım Şuşaya yaxınlaşdı, bu, dövlətimizin başçısının dediyi kimi, uğura bir nəfəs qədər yaxın olduğumuzdan xəbər verirdi, Prezident İlham Əliyevin o zaman Türkiyə mətbuatına verdiyi müsahibələrin birində "Şuşa azad edilmədən bu əməliyyat

zamanda, ulu öndər Heydər Əliyevin məzarını ziyarət etdim, onun ruhu qarşısında baş əydim. Üreyimdə dedim, xoşbəxt adamam ki, ata vəsiyyətini yerinə yetirdim. Şuşanı azad etdik! Bu, böyük Qələbədir! Şəhidlərimizin, ulu öndərin ruhu şadıddır bu gün! Gözün aydın olsun Azərbaycan! Gözünüz aydın olsun dünya azərbaycanlıları!"

Ermən faşizmi Şuşanın işğalı illərində havadarlarına arxalanaraq sülh danışıqlarından, tapdaq altında saxladığı torpaqları azad etməkdən boyun qaçırdı. Bununla kifayətlənməyib, "Qarabağın döyünən üreyi", "musiqi və incəsənət beşiyi" olan Şuşanı gələcəkdə, hətta oyuncaq "DQR"-in paytaxtı elan etmək, qondarma rejimin parlamentini bu əzəli, tarixi şəhərimizə köçürmək iddiasını səsləndirdi. Paşinyan beynəlxalq norma və qaydaları pozaraq tez-tez Şuşaya gəldi, burada görüşlər keçirdi. Məsuliyyətsiz erməni baş nazir burada